

# ABBAS SƏHHƏT YARADICILIĞINDA İCTİMAİ KƏDƏR VƏ VƏTƏN MÖVZUSU

**Şahin Qədir oğlu Osmanov**

Şamaxı rayon Texniki Humanitar Təbiət fənləri

təmayüllü internat tipli lisey

Shahinbsu12348765@gmail.com

## **Xülasə**

Dahi Azərbaycan şairi Abbas Səhhətin yaradıcılığı həm məzmun, həm də formaca çoxşahəlidir. Abbas Səhhət lirik şeirlər, satiralar, mənzum məktublar, uşaq şeirləri, hekayələr, pyeslər, məqalələr müəllifidir. Şair yaradıcılığında müxtəlif mövzulara: sevgi, azadlıq, tərbiyə, didaktika, maarifçilik, kədər, vətən kimi mövzulara toxunsa da yaradıcılığının əsasını ictimai kədər və vətən mövzusu təşkil edir. Şairin lirikasında ictimai kədər oyadıcı iltibaha çağıran, köhnəliyə, pisiyə, rəzalətə, hər cür qəbahətə nifrət oyadan bir kədər idi. Şairə görə insan vətəni üçün yaşamalı və vətəni üçün canından keçməlidir. Şair vətənini sevgili canan adlandırır.

**Açar sözlər:** lirika, ictimai kədər, sevgi, vətən, insan.

## **Summary**

The creativity of the great Azerbaijani poet Abbas Sahhat is multifaceted in both contents and forms. Abbas Sahhat is the author of lyrical poems, satires, verse letters, children's poems, stories, plays, and articles. Although the poet touches on various themes in his work, such as love, freedom, education, didactics, enlightenment, grief, homeland, the basis of his work is the theme of public grief and homeland. In the poet's lyrics social sadness was a sadness that called for renaissance, hatred for obsolescence, enil, disgrace, and all kinds of wrongdoing. According to the poet, a person should live for his country and die for his country. The poet calls his motherland his dear soul.

**Key words:** lyric, public grief, love, motherland, human.

İctimai-siyasi hadisələrlə zəngin olan XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan ədəbiyyatında yeni qüvvətli bir canlanmaya və intibaha səbəb olmuşdu. Mədəniyyətin başqa sahələri kimi, bədii fikirdə də mürəkkəb və ziddiyyətli, lakin tarixən zəruri və qanuna uyğun bir tərəqqi prosesi başlamışdır. Ədəbiyyat öz tarixi inkişafında yeni mərhələyə qədəm basırdı. Bu mərhələdə bir-birinə zidd əqidəli ədəbi qrupların, cərəyanların yaranması ilə ədəbiyyatın mövzu və məzmunu da dəyişir. Azərbaycan realizmi yeni bir mərhələyə qədəm qoydu. Mirzə Ələkbər Sabir milli şeir tariximizdə dönüş yaradan inqilabi satiralar yaratdı. C. Məmmədquluzadə, Ə. Haqverdiyev, N. Nərimanov, M. Ə. Möcüt, Ə. Qəmküsər, M. S. Ordubadi, S. S. Axundov və s. kimi görkəmli sənətkarlar yaradıcılıq sahəsində yeni-yeni uğurlu addımlar atdılar. Digər tərəfdən isə M. Hadi, H. Cavid, A. Şaiq ədəbiyyatda romantik cərəyanın nümayəndələri kimi tanındılar. Yeni əsrin əvvəllərində yazıb-yaradan klassiklər sırasına keçən həmin məşhur adlardan biri də Abbas Səhhət idi. (1)

Abbasqulu 1874-cü ildə qədim mədəniyyət mərkəzlərindən olan Şamaxıda məktəbdarlıq edən Molla Əlabbasın ailəsində dünyaya gəlmişdi. 1881-ci ildə atasının məktəbində ilk təhsilinə başlayaraq burada ərəb, fars dillərini öyrənir. Abbasqulu daha sonra təhsilini Məşhəddə, Tehranda davam etdirir. O, Tehranda tibb şöbəsində təhsil alır. Təhsili başa vurduqdan sonra bir müddət vətəndən kənarda, daha sonra öz vətəninə - Şamaxıda həkim kimi fəaliyyət göstərmişdir. Lakin həyat özü, cəmiyyətin qarşısında duran vəzifələr şairin fəaliyyətinin ümumi məzmununu və istiqamətini təyin edir. Bəlkə Abbas Səhhət ancaq poeziya üçün dünyaya gəlmişdi, ancaq bu yolu davam etdirməyi, şerin daha ali pillələrinə yüksələ bilirdi?! Onun incə, həssas, şairanə ruhu, zərif təbiəti, qabaqcıl idealları, əsl şairlik istedadı bu yüksəliş üçün möhkəm bir bünövrə idi. Abbas Səhhət də bir vətənini sevən şəxs kimi qarşısında duran vəzifələri dərk edir, mədəni inkişaf, hərtərəfli xidmətə həsr olunmuş çoxşahəli bir fəaliyyətə başlayır. Abbas Səhhət xalqına həm həkimlik etməklə, həm müəllimlik etməklə, həm də yazdığı əsərləri ilə xidmət edirdi. Abbas Səhhət yaradıcılığı çoxşahəlidir. Belə ki, ədib lirik şeirlər, satiralar, təziyanələr, mənzum məktublar, uşaq şeirləri, hekayələr, pyeslər, məqalələr və müxtəlif şair və yazıçılardan onlarla tərcümələr müəllifidir.

Şairin yaradıcılığı mövzu baxımından da çox zəngindir. Demək olar ki, şairin bütün yaradıcılığında romantizm ədəbi cərəyanın izləri görünür.

Şairin yaradıcılığının ilk dövründə klassik Şərq şeirinə, “qəzəl-qəsidə” ədəbiyyatına həvəs göstərir, lakin axtarırları hələ istənilən nəticəni vermirdi. Doğrudur, Şamaxıda və İrandakı təhsili, Şərq səyahətləri şairə çox şey öyrətmişdi. Ancaq İranın və Şamaxının mühafizəkar mühiti bu dövrdə ona təsir göstərirdi. Sonralar yaradıcılığının həmin dövrünü “pərişan yuxu” deyərək yad etmişdi.

1905-ci ildən sonra Səhhətin çoxtərəfli ədəbi-ictimai fəaliyyət dövrü başlayır. Şairin fəaliyyətinin xarakterini həyat, özü, cəmiyyətin qarşısında duran vəzifələr müəyyənləşdirir.

Azadlıq mövzusu Səhhətin romantik poeziyasında maarif mövzusunun ayrılmaz, ülvə bir hissəsi kimi tərənnüm olunurdu, onun aparıcı ideya xətlərindən biri idi, bu poeziyanın ətinə-qanına hopmuş, bütün ruhuna hopmuş, bütün ruhuna nüfuz etmiş, onun ideya-estetik mahiyyətini təşkil edən bir mövzu idi. “Hürriyyət” pərisinin 1905-ci ildəki müvəqqətiləvəsini tərənnüm edərkən şair azadlığı bəşəriyyətin ən böyük mənəvi tələblərindən biri kimi, cəmiyyətin, insan mənəviyyatının ən yüksək nemətlərindən biri kimi qiymətləndirir:

A hürriyyət ! A münfərid əməlim!

İştə sənə sənə sənəti bəşərin!

Səhhət azadlığı təkə öz xalqı üçün yox, bütün xalqlar üçün, bütün insanlar üçün tələb edirdi. Onun fikrincə, insan yaşadığı cəmiyyətdə hər cür təzyiqdən, məhrumiyətdən azad olmalıdır. Cəmiyyət bərabərlik əsasında qurulmalıdır, orada bütün insanlar məsud yaşamalıdır. Ancaq azad cəmiyyət özü azad insan problemini həll edə bilər, cəmiyyətdəki bütün qanunlar insanın ləyaqətini yüksəltməyə həsr olunmalıdır.

Sən mükafatını insanlığa xidmətdə ara!

Romantik şairin tez-tez işlətdiyi bir çox sözlər-dərya, dəniz, səhra, üfüq, ildırım, şimşək, vulkan, bulud, fırtına, qiyamət, işıq, şölə və s. azadlıq mövzusunun bu və ya digər mənasını, hissəsini ifadə etmək üçün istifadə olunurdu. Hətta şairin dilsiz göylərə, uzaq ulduzlara, səhrəli mələklərə, xəyalı Cənnətlərə müraciəti də azadlıq mövzusu ilə əlaqədar idi, onun romantik xəyalını gələcəklə, yaranacaq yeni bir dünya ilə bağlayan məfhumlar idi. (4)

XX əsr Azərbaycan romantizminin digər nümayəndələri kimi Səhhət üçün də kədər problemi səciyyəvi idi və bu şairin həm müasir cəmiyyətə, həm gələcəyə, həm də keçmişə münasibətində aşkarlanan ideyaları, hissləri ümumiləşdirərək ifadə edirdi.

Səhhət ilk şeir məcmuəsini “Sınıq saz” adlandırmışdı. Bu həqiqətən romantik şairin sınıq, incik, qüssəli qəlbinin həzin sədaları idi, onun narahat könlünün fəryadları idi. Səhhət “oxucularıma” deyərək müraciətlə yazdığı şeirində də kitabçaya toplanan əsərlərin “ürəkdən çıxan ixtiyarsız fəryad” olduğunu bildirmişdi:

Ey möhtəşəm qarelərim! Topladığım bu əşar,  
Hər ürəkdən çıxan bütün ixtiyarsız fəryaddır.  
Mötəzifəm ifadəcə, orda pək çox nöqsan var.  
Divanəlik asarıdır, məsulluqdan azaddır (1)

Realistlərdə olduğu kimi XX əsrin romantiklərində də kədər oyaqıcı intibaha çağıran, köhnəliyə, pisliyə, rəzalətə, hər cür qəbahətə nifət oyadan bir kədər idi. Bu kədər ümitsizliyə aparıb çıxarmışdı. Həyatın, cəmiyyətin özü ilə, hadisələrin mahiyyəti ilə əlaqədar olduğu üçün irticanın, mühafizəkarlığın, təqiblərin içində belə ümidlə, gələcək arzuları ilə qovuşurdu. Şair üzünü gələcəyə çevirir, onun xəyal aləmində yeni bir dünyanın mənzərəsi yaranmağa başlayır. Bu aləmdə hər şey dumana bürünmüşdür, ürəkəçən və təsəlliverici olsa da xəyalidir, ümumidir, mücərrəddir. Lakin bu xüsusiyyətlər gələcək haqqında təəvvürlərə müəyyən romantik istiqamət verir. Şair dərk edir ki, təbiət, cəmiyyət bir yerdə durmur, hər şey dəyişir, nə isə doğulur, nə isə ölür, nə isə yaranır:

Neçün dəyişməsin fikri insanın?  
Təqazası deyilmi bu dünyanın?

Şair yaradıcılığında lirik qəhrəmanın ümumi kədərli ahənginə bir ümid qarışır, nəzərlər gələcəyə zillənir, şairin abidəsi göylərə ucalır:

Tənü lən eylərsə hər nadan sənə,  
Ya müsaid olmasa dövrən sənə,  
Qəm yemə, təxfif ver alamina,  
Az çəkər, heykəl yaparlar namına.

Şairin isə yeri əbədiyyətdir, mənəvi bir aləmdir, nəhayəti olmayan, qeybi, ancaq təsəvvürün məhsulu olan “asimanilərin”, göy övladlarının yaşadığı aləmdir:

Firqətindən yanar cahanilər,  
Səni alqışlar asimanilər!

Romantik qəhrəmanın keçmiş, bu gün və gələcək haqqındakı bütün düşüncülərini birləşdirərək ümumiləşdirən ən əsas mövzu-vətən mövzusudur. Vətənin taleyi, vəziyyəti onun kədərinin səbəbini, ümidinin mənasını, xəyalının səciyyəsinə müəyyən edir. Onun bütün fədakarlığı vətən üçündür, vətən onun “canıdır, qanıdır”. Ən uca məhəbbət-vətən məhəbbətidir.

Mən vətəni canım kimi sevirəm,  
Ruhum, ətim, qanım kimi sevirəm.

Vətəni oxucularına şair bir tərəfdən zəngin təbiətlə, bu təbiətin ecazkar gözəlliyi, rəngarəng, çeşidli nemətləri ilə təqdim edir. Şairin romantik xəyalı vətəni vətəni qarış-qarış gəzir, bu torpaq onun ruhunu coşdurur, ona zövq verir. Şairin vətəni yer üzünün ən gözəl guşələrindən biridir. Bura əfsanəvi Qafqazın əsrarəngiz bir hissəsidir. (1)

Qafqaz qitəsidir mənim vətənim,  
Simürgün sayəsində məskənim.  
O məmləkətdə mən vücuda gəldim,  
Xalqıma qarşı sücudə gəldim.

Xəyalı coşduran gözəllikləri öz qoynunda bəsləyən torpağın özü də bərəkətli, qızıl kimi qiymətlidir. Şair göz qamaşdıran, ürək açan bir mənzərə rəsm edir. Bu məskənin sahibi qocaman bir xalqdır. O xalqa şairin münasibəti ayırıdır:

Övladları qeyrətlidir, damarlı,  
Şücaətli, hünərli, etibarlı.

“Vətən” şeirində şair elə bil hər şeyi gözəlləşdirir, ekzotik, xəyali bir aləmin təsvirini verir, cəmiyyətdəki təzadları, bu cəmiyyətin daxili aləmini bir anlığa unudur, bircə məqsəd izləyir: vətənə məhəbbət oyatsın.

Gözəl torpaq, gözəl ölkə, gözəl yer!  
Dünya üzrə bimisli bəbədlər yer!  
Bu cür gözəl məmləkəti kim sevməz?  
Bunca firavan neməti kim sevməz?

Şairin bütün ictimai ideali öz qidasını vətəndən alır. Vətənə həsr olunan şeirlərdə hərarətli, odlu bir ürəyin döyüntüsü eşidilir. Vətəndəş ürəyinin, şair ürəyinin, həqiqi insan ürəyinin döyüntüsü!

Könlümün sevgili məhbubu mənim,  
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim.  
Məni xəlvəyləmiş əvvəlcə xuda,  
Sonra vermiş vətənim nəşü-nüma.

Səhhətin vətənpərvərliyi bütün xalqlara, bəşəriyyətə məhəbbət oyadan, insanları vətəni sevməyə səsləyən humanist məzmuna malik idi. Şairə görə, hər kəs vətəni canından çox sevməlidir, vətəni sevməyəndə heç vicdan da olmaz.

Vətən-əcdadımızın mədfənidir.  
Vətən-övladımızın məskənidir.  
Vətənin sevməyən insan olmaz  
Olsa, ol şəxsə vicdan olmaz

Şair vətəni sevgili canan adlandırır, vətəndən ayrı şair qala bilməz, ölür.

Südüdür kim, dolanıb qanımlıq olub,  
O mənim sevgili cananımlıq olub.  
Saxlaram gözlərim üstə onu mən  
Öləm əldən əgər getsə, vətən.

### **İstifadə olunmuş ədəbiyyat:**

1. Abbas Səhhət seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2005.
2. Abdulla Şaiq. Türk ədəbiyyatının müntəxəbatı. Bakı: 1925.
3. Məmmədhusəyn Təhməsib. Seçilmiş əsərləri 2 cildə. I cild Bakı: Mütərcim 2010.